

بیان‌های نظری مقامات موسیقی عرب

مقام، فرم، ریتم

حاصل عاود مزرعه

AVINEH PUBLICATION

نشر آوینه

سر مناسه : عیود، مزرعی، حسن، ۱۳۴۹ -

عنوان، نام، یادآور: نهای نظری مقامات موسیقی عرب: مقام، فرم، ریتم/احسن
عبودی/مزر

مشخصات نشر: بهران، بهمنه، ۱۳۹۵.

مشخصات ظاهری ۲۱۰

شماره: ۹۵۷۵۲-۳-۷

وضعیت فهرست نویسی : ۱۰۰

موضوع: موسیقی عربی — تاریخ و نقد

Abstracts: Music history and criticism: موضوع

موضوع : موسیقی عربی

Arabs— Music : موضوع

ده بندی کنگره : ۱۳۹۵ ب ۹ ع ۲ / ۱۸۹ ML

۷۸۱/۷۲ : ده بندی دیوے

شماره کتابشناسی ملی : ۴۲۶۶۴۵۹

نام کتاب: بنیان‌های نظری مقامات موسیقی عرب

نویسنده: حسن عبودی مزرعی

ناشر: آوینہ

گرافیک و آماده سازی: آتلیه نشر آوینه (بهر روز بیرانوند)

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۲۴۰۰۰۰ ریال

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۵

شایک: ۷-۳-۹۵۷۵۲-۶۰۰-۹۷۸

تلفن یخش: ۰۹۱۹۲۲۴۲۰۱۷

avinehpub@gmail.com

www.avinehpub.ir

فهرست مطالب

۱۵	پیش گفتار.....
۱۹	فصل اول: ریشه‌یابی موسیقی در جوامع عرب
۲۱	۱. تعریف موسیقی.....
۲۳	۲. مقیاس موسیقی عربی.....
۳۲	۳. تاریخ و ریشه‌های آن.....
۳۵	۴. جغرافیای شبه جزیره عرب.....
۴۰	۵. دوران تاریخ موسیقی عربی.....
۴۵	۶. منابع و رفرنس‌های تاریخ موسیقی عربی.....
۶۳	فصل دوم: کلیات مقام موسیقی عرب
۶۵	مقام چیست.....
۶۹	اجزای مقام.....
۷۲	اجزای تشکیل دهنده بعد.....
۷۴	درجات مقام.....
۷۶	جنس.....
۷۷	اجناس ثلاثی (تری کورد).....
۷۹	اجناس رباعی (تتراکورد).....
۸۱	اجناس خماسی (پنتا کورد).....

۸۳ فصل سوم: ماهیت مقام موسیقی عرب

۸۵ بلکان اصوات در موسیقی عربی

۸۸ رابطه و تفاوت‌های مقام عربی و گام غربی

۹۰ انتقال در مقامات موسیقی عربی

۹۲ نقش مدلاسیون در مقام

۹۵ تأثیر لحظه ریتمیک در مقام

۹۹ فصل چهارم: طبقه‌بندی مقامات موسیقی عرب

۱۰۱ طبقه‌بندی مقامات

۱۰۴ مقامات سبع (مقامات هفت گانه)

۱۰۶ نظریه اول مؤلف: نظریه چهار سبب مقامات عرب

۱۰۸ نظریه ثانی مؤلف: نظریه مقامات پنج (نه گانه)

۱۱۱ فصل پنجم: تحلیل و بررسی مقامات موسیقی عرب

۱۱۳ ۱. فصائل مقام عجم

۱۱۳ ۱-۱. مقام عجم

۱۱۴ ۲-۱. مقام چهارگاه

۱۱۵ ۳-۱. مقام شوق افزا

۱۱۶ ۲. فصائل مقام نهاوند

۱۱۶ ۱-۲. مقام نهاوند حجاز

۱۱۷ ۲-۲. مقام نهاوند کرد

۱۱۸ ۳-۲. مقام نهاوند مرصع

۱۱۹	 ۴-۲. مقام فرحفرزا
۱۲۰	 ۵-۲. مقام عشاق مصری
۱۲۱	 ۳. فصائل مقام کرد
۱۲۱	 ۱-۳. مقام کرد
۱۲۲	 ۲-۳. مقام حجاز کارکرد
۱۲۳	 ۴. فصائل مقام حجاز
۱۲۳	 ۱-۴. مقام حجاز اول
۱۲۴	 ۲-۴. مقام حجاز ثانی
۱۲۶	 ۳-۴. مقام حجاز کر
۱۲۷	 ۴-۴. مقام شد عربی
۱۲۸	 ۵-۴. مقام شهنواز
۱۲۹	 ۶-۴. مقام سوزدل
۱۳۰	 ۷-۴. مقام زنجران
۱۳۱	 ۵. فصائل مقام رست
۱۳۱	 ۱-۵. مقام رست اول
۱۳۲	 ۲-۵. مقام رست ثانی
۱۳۳	 ۳-۵. مقام ماهور
۱۳۴	 ۴-۵. مقام نیروز (نوروز)
۱۳۵	 ۵-۵. مقام سوزناک
۱۳۶	 ۶-۵. مقام یکاه اول
۱۳۷	 ۷-۵. مقام یکاه ثانی

۱۳۸ ۶. فصائل مقام بیات

۱۳۸ ۱-۶. مقام بیات

۱۳۹ ۲-۶. مقام بیاتی شوری

۱۴۰ ۳-۶. مقام حسینی

۱۴۱ ۷. فصائل مقام سیکاه

۱۴۱ ۱-۷. مقام سیکاه اول

۱۴۲ ۲-۷. مقام سیکاه ثان

۱۴۳ ۳-۷. مقام سیداه بدی

۱۴۴ ۴-۷. مقام بستنکار

۱۴۵ ۵-۷. مقام هزام

۱۴۶ ۶-۷. مقام عراق

۱۴۷ ۷-۷. مقام مستعار

۱۴۸ ۸-۷. مقام راحت الارواح

۱۴۹ ۸. فصائل مقام صبا

۱۴۹ ۱-۸. مقام صبا

۱۵۰ ۲-۸. مقام صبا زمزم

۱۵۱ ۹. فصائل مقام نوا اثر

۱۵۱ ۱-۹. مقام نوا اثر

۱۵۲ ۲-۹. مقام اثر کرد

۱۵۳ ۳-۹. مقام نکریز

فصل ششم: قالب (فرم) های موسیقی عرب

۱۵۵

۱۵۷

مقدمه

۱۵۸

۱. سماعی

۱۵۹

۲. تحمیل

۱۶۰

۳. موشح

۱۶۰

۴. زمل

۱۶۱

۵. قس

۱۶۱

۶. وصه

۱۶۲

۷. بشرف

۱۶۳

۸. لونفا (لونگا)

۱۶۳

۹. قصیده

۱۶۴

۱۰. مقطوعه (قطعه)

۱۶۵

۱۱. دور

۱۶۵

۱۲. تقسیم (تقاسیم)

۱۶۹

۱۳. دولاب

۱۷۰

۱۴. سیرتو

۱۷۱

فصل هفتم: ایقاع (ریتم) در موسیقی عرب

۱۷۳

تعریف ریتم عربی در منابع سنتی

۱۷۷

علم ریتم عربی و اجزای آن

۱۷۹

تکامل و توسعه دانش ریتم عرب

۱۸۳

نقد و بررسی تاریخی ریتم های عربی

۱۹۳	 ۱. سماعی یورک
۱۹۳	 ۲. دور هندی
۱۹۳	 ۳. نواخت
۱۹۴	 ۴. مصودی کبیر
۱۹۴	 ۵. اتساق
۱۹۵	 ۶. سماعی ثقیل
۱۹۵	 ۷. ایوب
۱۹۶	 ۸. ملفوف
۱۹۶	 ۹. سماعی طائر
۱۹۶	 ۱۰. مقسوم
۱۹۷	 ۱۱. مصودی الصغیر
۱۹۷	 ۱۲. وحده
۱۹۷	 ۱۳. ثوریه
۱۹۸	 ۱۴. جورجینه
۱۹۸	 ۱۵. عویس
۱۹۹	 ۱۶. نیم عیون
۱۹۹	 ۱۷. مدور
۲۰۰	 ۱۸. ظرفاه (ت)
۲۰۱	 ۱۹. مربع
۲۰۲	 ۲۰. مهاجر
۲۰۲	 ۲۱. مخمس

۲۰۳	 ۲۲. نواخت هندی
۲۰۳	 ۲۳. صداه دویک
۲۰۳	 ۲۴. خوش رنگ
۲۰۴	 ۲۵. آوفر
۲۰۴	 ۲۶. فحیت
۲۰۵	 ۲۷. ج
۲۰۵	 ۲۸. شبر حلبی
۲۰۶	 ۲۹. دو الکبیر
۲۰۶	 ۳۰. مخمس ترک
۲۰۷	 ۳۱. سته عشر
۲۰۷	 ۳۲. ورشن عربی
۲۰۸	 ۳۳. شبر کبیر
۲۰۸	 ۳۴. شبر مصری

پیشگفتار:

زیبایی‌های وصف‌ناپذیر آکنده از احساس و متنوع نغمه‌های موسیقایی که از بدو خلقت انسان در صفای باطن او تنیده شده‌اند را نمی‌توان خاصه ملت یا دیار محدودی تلقی و معرفی نمود.

در این رابطه اغلب دانشمندان موسیقی‌شناس بر این امر صحه نهاده‌اند که موسیقی متعلق به قوم خاصی نبوده، بلکه ماهیت وجودی‌اش را به تاریخ پیدایش آفرینش ماقبل از بشر دانسته و آن را متعلق به عامه بشر توصیف نموده‌اند، لیکن باید توجه نمود که اقوام در ایجاد تنوع و بسط آن سهیم و تأثیرگذار بوده‌اند.

پس این واقعیت امری بدیهی است که همه اقوام بشری به تنوع این هنر والای الهی که با روح و سرشت بشر آمیخته است پرداخته‌اند و برای خود ساختارهایی از نغمه‌ها را بسته به نوع فرهنگ و ملل و الکلور تعریف کرده و به آن ممارست ورزیده‌اند، تا جایی که همه اقوام و ملل در این پهنه‌ی فرهنگی باهم تشریک مساعی داشته و اشتراکات زیادی را رقم زده‌اند. به این سبب مشاهده می‌کنیم لغات و مفاهیم موسیقایی برای همه ملل مفهومی یکسان داشته و نیازی به ترجمه زبانی ندارند، این از آن‌رو است که اشتراکات ملل بشری در پرداخت به این هنر تا به حدی بوده است که همه جوامع را بر

این واداشته است تا زبانی مشترک برای بیان احساسات خود به وسیله موسیقی، ساخته و پرداخته نمایند.

در این نگاشته که قصد از آن، پرداخت به معرفی بنیان‌های نظری مقامات موسیقی در جهان عرب بوده است، این امر را بر خواننده عزیز مکشوف می‌سازد که علی‌رغم اینکه مقامات موسیقی عربی برخاسته از بطن احساس انسان عربی است؛ لیکن مشاهده می‌شود که حتی در وجه تسمیه این نوع از مقامات، سه‌تایی در اغلب احیان از نام‌های پارسی، آرامی، عبری، یونانی، عربی و... بهره گرفته شده است و این امر بدان جهت است که اشتراکات اقوام مشرق زمین در تاریخ، فرهنگ و تمدن ریشه‌دار است. ذکر این مهم نیز حائز اهمیت است که مشترکات فرهنگی تمدن ایرانی و اسلامی، بیشترین تأثیر را در شکل‌گیری این نوع از موسیقی در بلاد شرق بجای گذاشته شده است.

ما اگر دوران هخامنشی را دوران نشأت فرهنگ و تمدن ایران زمین تلقی کنیم و به همان میزان قبل از پیدایش این تمدن در دامنه سلسله جبال زاگرس، عیلامی‌های هنرور در سرزمین سرسبز سوشان (خوزستان کنونی) به خلق نغمه‌های موسیقی پرداخته تا جایی که به واسطه حسد و کینه‌توزی همسایگان سومری و آشوری خود مورد تاخت تاز قرار گرفته‌اند. بعد از دوران،

شکوفایی تمدن ایران زمین و ظهور و نمود تمدن عریق و الهی دین مبین اسلام، که ماهیت و بنیان علمی آن بر زبان عربی متکی است مکمل ماهیت و شکل‌پذیری دانش نوین موسیقی در جهان بوده است.

از منابع متعالی واثقی که در این رابطه می‌توان به آنها اشاره کرد رسائل متعدد موسیقایی است که توسط دانشمندان مسلمان عرب و پارسی تبار در هند تمدن اسلامی به رشته تحریر درآورده‌اند. از این بین رسائل علماء و دانش‌ندان ریخته جهان اسلام چون ابو یوسف یعقوب بن اسحاق کندی موسوم به ابی حنبله (۸۰۹-۸۷۴ م) علی‌الخصوص در رساله منسوب به وی تحت عنوان "رسالة في ترتيب النغم الدالة على طبائع الاشخاص العاليه و تشابه التالیف"، رسائل یحیی بن علی ابی منصور ابن المنجم (۸۵۶-۹۱۲ م)، ابونصر محمد ابن طرخان فارابی (۸۷۰-۹۵۰ م) صاحب کتاب موسیقی الکبیر، رسائل گران‌بهای شیخ‌الرئیس ابوعلی بن عبدالله ابن سینا (۹۸۰-۱۰۳۷ م) که در آن برای اولین بار بر موسیقی‌درمانی تأکید شده است، و نیز رسائل ابومنصور الحسین ابن زبیه (۹۸۸-۱۰۴۸ م)، تحریریات صلی بن دین عبدالمومن الارموی بغدادی (۱۲۱۶-۱۲۹۴ م) در رسائل الادوار فی الموسیقی و رساله الشرفیه فی النصب التالیفیه، و نیز محمد بن عبدالحمید اللاذقی

(۱۴۲۰-۱۴۹۴ م) در الرسالة الفتحیه فی الموسیقی، مشهورترین و بارزترین آثار مولفه در این باب به شمار می‌آید.

با این رویکرد و به‌منظور ارائه شرحی جدید از بنیان‌های نظری موسیقی در جهان عرب به شرح و بسط مقامات موسیقی عربی در این مقال می‌پردازیم.

مولف

بهار ۱۳۹۵

www.ketab.ir